

Dušan Romportl

V novém rozhovoru jsme si povídali s Dušanem Romportlem, vedoucím odboru prostorové ekologie. Mluvili jsme o oboru, který zajímavě propojuje geografii, biologii, ekologii a ochranu přírody; a dívá se na krajinu z širší perspektivy vztahů a vazeb. Dušan vystudoval fyzickou geografii na Přírodovědecké fakultě UK. Už během studia ho přitahovalo propojení geografických a biologických otázek – tedy nejen jak krajina vypadá, ale také co její neustále se měnící podoba znamená pro organismy, které v ní žijí. Dnes se právě na tomto pomezí pohybuje celý jeho tým.

Co tě přivedlo k tématu prostorové ekologie?

Nejdřív bych měl asi trochu uvést pojem „prostorová ekologie“, protože v českém prostředí to ještě není úplně ustálený termín – anglicky *Spatial Ecology* je v zahraničí mnohem etablovanější. U nás šlo o hledání způsobu, jak bychom se vymezili z širokého záběru krajinné ekologie, protože většina témat, která jsme tehdy řešili, souvisela s „prostorovostí“: s výskytem či pohybem organismů ve vztahu ke struktuře krajiny, která se nějak vyvíjí; s rozšířením biotopů ve vazbě na dynamiku krajiny. Zajímal nás tedy krajinný prostor a jeho změny, jejich kvantifikace s využitím prostorových parametrů, tzv. krajinných metrik, a jejich vztah k biotickým systémům.

Právě propojení geografických a biologických přístupů, resp. řešení biogeografických otázek, bylo hlavním pojítkem projektů, které jsme začali před lety podávat. Jejich zaměření odpovídalo mému odbornému zázemí, kdy se mi většina témat prolínala už během studia – témata biologická a geografická, kde je prostorovost zásadní. Narazil jsem na to, že kolegové biologové často poptávali různé geografické metody, které logicky úplně neovládali, a já jsem v tom nacházel zajímavé možnosti propojování.

Dostávali jsme na tato integrující témata další projekty, na které jsem přizval další studenty, z nichž se na odboru stali kolegové. Jejich odborným růstem se záběr témat dále rozšiřoval například o prioritizaci v ochraně přírody a krajiny, dálkový průzkum Země, téma fragmentace krajiny, konektivity habitatu, sledování pohybu organismů apod.

Ty jsi vystudoval geografii?

Ano, fyzickou geografii v Praze na Přírodovědecké fakultě, ale označoval jsem se za krajinného ekologa, protože jsem se v podstatě nevěnoval oborům jako hydrologie nebo klimatologie.

Ted' se zase takovou oklikou vracím k širšímu pojetí geografie i se zapojením těchto disciplín, protože i procesy v neživé přírodě ovlivňují, jak funguje krajina a populace organismů nebo živočichů v ní. Je to takový širší geografický záběr, vždy integrovaný se studiem organismů nebo ekosystémů a jejich změn.

Prostorovou ekologii jste tedy přinesli jako tým vy?

V Česku jsou určitě další týmy, které pracují s tím spíš anglickým termínem *Spatial Ecology*.

My jsme hledali nějaké ideální označení pro náš tým, který se postupně rozrůstal, až jsme se vyčlenili v samostatný odbor. A když jsem měl pojmenovat náš odbor, abychom neopakovali znovu pojmy jako Ekologie krajiny, tak jsme se zaměřili na témata prostorové ekologie a ochrany přírody, nebo také konzervační biologie. Ve světě je několik týmů, které operují s termíny *Spatial Ecology* nebo *Conservation Biology*, takže my jsme si ještě pod hlavičkou předchozího odboru vytvořili skupinu SpecLab – to znamená *Spatial Ecology and Conservation Lab* – a na základě toho jsme se etablovali jako samostatný odbor.

Pamatuješ si na moment, kdy sis uvědomil, že v tomto oboru chceš pracovat?

Nebyl to jeden dílčí zlom, ale spíše série událostí, kdy se objevila třeba opravdu zajímavá spolupráce. Navíc mě jako geografa vždy lákalo objevovat svět, podívat se na různá místa. Když se pak pracovní cesty do exotičtějších končin daly spojit s odborným výzkumem, tak to mě přesvědčilo o tom, že to jsem vždy chtěl dělat.

Výpravy do Kamerunu, do Peru nebo nějakých takových končin představovaly momenty, které mě v tom postupně utvrzovaly. Máme projekt na gorily v pohoří Virunga, zpracovávali jsme data o ptácích savan světa, analyzujeme telemetrická data z velkých šelem ve střední Evropě... Propojení geografických aspektů s řešením biologických otázek a studiem často ohrožených druhů mi vždy připomínají, jak skvělou práci mám.

To je báječné, když se to podaří takto propojit. Když o tom tak mluvíš, napadá mě, že váš tým bude asi poměrně pestrý, je to tak?

Je to tak, jsme celkem pestrá sestava. Jsme rozkročení od klasických biologů, jako zoolog Michal Andreas nebo botanik Jarda Vojta, přes lidi, kteří vystudovali geografii, ale vždy měli zálibu v nějakých konkrétních taxonomických skupinách – třeba Tereza Brestovanská se věnuje broukům.

Pak je tam celá řada lidí, kteří jsou geografové a věnovali se biogeografickým tématům, ale vždy ve vztahu ke konkrétním druhům. Třeba Vláda Zýka a Kristýna Vlková se věnují velkým šelmám, Bára Mrkvová studovala jeleny v měnícím se prostředí na Šumavě. Většinou se těm tématům začali věnovat už během studia.

Další kolegové řeší více krajinně ekologické otázky, jako vývoj krajiny, změny její struktury... Jejich výstupy často využívá celý tým ve vztahu ke konkrétním organismům. Tomáš Janík skvěle rozvíjí témata prioritizace v ochraně přírody, Eva Chumanová rozumí fungování lesních ekosystémů, relativně nedávno jsme se rozšířili o výborný tým lidí, kteří se věnují dálkovému průzkumu Země.

Majoritně jsme tedy geografové, ale vždy s nějakým ukročením i směrem k ostatním disciplínám, jako je biologie, ekologie, geoinformatika nebo dálkový průzkum Země.

Jak bys vysvětlil zaměření odboru laikovi nebo dítěti?

To je hezká otázka, taky se nad tím často zamýšlíme. Asi úplný základ je, že prostředí a krajina se mění a s ní i druhy organismů, které ji obývají. To, jakým způsobem člověk krajinu využívá, často znemožňuje některým druhům v ní přežít.

My jsme si to donedávna neuvědomovali, protože jsme si říkali: máme tady přece rezervace, chráněná území, ať si ty druhy žijí tam... Ale v posledních desetiletích čím dál výrazněji pozorujeme, že tento separační přístup (tu rezervace, tu krajina pro lidi) nestačí a spousta populací není schopna přežít v takto fragmentované, rozčleněné krajině, často velmi kontrastní. Rezervace, často s krásným skoro přírodním prostředím, a vedle toho nějaká agrární polopoušť.

My se snažíme hledat cesty, jak takovou krajinu hodnotit a navrhnout řešení, aby byla přívětivější, propojenější a odolnější pro různé druhy, ale i pro člověka.

Když se ptají spolužáci mých dětí, tak se to redukuje na odpověď „tatínek počítá gorily“ nebo „tatínek řeší vlky na Slovensku“ a podobně (smích). Je to vlastně o hledání vztahu: co které organismy potřebují k životu, jaké mají preference, kolik a kde a jakých druhů může přežít a jak je můžeme co možná nejlépe chránit.

Jak může odbor prostorové ekologie pomoci české krajině?

Pomáháme vyhledávat cesty a nástroje, jak krajinu lépe plánovat, chránit, ale i obhospodařovat a využívat tak, aby to bylo co možná nejefektivnější a udržitelné. A to jak z pohledu dlouhodobého využívání ze strany člověka, tak z pohledu přežívání a fungování dalších organismů, které ji obývají.

Vedle našich tradičních témat typu hodnocení fragmentace krajiny, její konektivity pro konkrétní druhy, se díváme i na priority ochrany přírody z pohledu jednotlivých druhů nebo dalších fenoménů, cenných ekosystémů a podobně.

Díky geografické erudici na sebe vrstvíme množství informací o kvalitě a struktuře prostředí – z toho pak vycházejí syntézy. Ty ukazují, které části české krajiny jsou vhodné pro ochranné úsilí a jak by mohl vypadat prostorový vzorec chráněných území, aby některá z nich nezůstala příliš izolovaná, ale naopak vytvářela propojenou síť.

Hledáme nejvhodnější koridory pro migraci druhů, které mají velké prostorové nároky a musí se ve fragmentované krajině pohybovat. A logicky se to protíná s naší antropogenní, lidskou infrastrukturou: silnice, dálnice, výstavba... Takže my vytipováváme místa, kam je nejvhodnější směřovat kompenzační opatření, jako jsou např. ekodukty nebo podchody pod dálniční nebo silniční sítě.

Hledáme ale například i nejvhodnější plochy pro umísťování obnovitelných zdrojů energie, aby se nutná potřeba, kterou Česká republika musí naplnit, uskutečňovala s co možná nejmenšími negativními dopady na krajinu, přírodu, druhy, ale i obyvatele.

Když bych to zkusila zjednodušit, tak se jedná o výzkum aktuálního stavu a navrhování dlouhodobých strategií a řešení?

V podstatě ano. Otázky, na které pomáháme hledat odpovědi, směřují k tomu, kde chceme přírodu chránit, kde a jak intenzivně ji potřebujeme využívat. Dodáváme podklady pro komplexní krajinné plánování, resp. pro strategii využívání krajiny.

Vedle metod prioritizace pracujeme s typizací krajiny, kdy klasifikujeme různé typy krajiny, které jsou předurčené přírodními podmínkami a tomu odpovídajícímu využití ze strany člověka. My pro tyto konkrétní typy modelujeme možné trajektorie využití do budoucna s ohledem na klimatickou změnu, ale i závazky, které Česká republika má z pohledu ochrany přírody, krajiny a třeba i zmíněného rozvoje obnovitelných zdrojů energie a podobně.

Jsou sucho, odolnost a klimatická změna tématem pro odbor prostorové ekologie a jakou úlohu má v tomto směru vaše bádání?

Přispíváme našimi metodami nebo postupy s využitím dat dálkového průzkumu Země k hodnocení tepelných ostrovů nejen v městském prostředí, kde je to asi nejpalčivější problém, ale i v běžné, volné krajině.

Zkoumáme vazbu na charakter využívání krajiny, ať je to zeleň v sídlech nebo uspořádání zemědělské krajiny, podíl krajinných prvků, modrozelené infrastruktury... I tato témata se snažíme rozvíjet pomocí podkladů, které kolegové z našeho týmu odvozují z dat dálkového průzkumu Země.

Zároveň se věnujeme také hodnocení priorit nebo strategií, jak krajina může být využívána – i tam uplatňujeme klimatické scénáře, kdy pracujeme s dosavadním vývojem, statickým hodnocením za poslední desetiletí, a pak projektujeme očekávanou změnu s ohledem na měnící se klima v horizontu do roku 2050 nebo dál.

Jaký dopad má vaše práce na obce a města?

Tady se to už týká jen několika vybraných projektů, kde je to dotaženo do koncovky územního nebo krajinného plánování. Určitě bych zmínil projekty, které se věnují hodnocení fragmentace krajiny, respektive konektivity habitatu, protože přímým výstupem některých našich projektů byl např. návrh sítě migračních koridorů, což je závazný územně analytický podklad. S tím pak musí územní plány na úrovni obcí pracovat.

Možná kontroverznějším projektem je pak návrh akceleračních oblastí pro OZE, což je závazek vycházející z Národního klimaticko-energetického plánu a závazků vůči EU. Naším úkolem bylo navrhnout co nejlepší lokality, které budou splňovat řadu kritérií tak, aby tam nedocházelo k ohrožení přírody ani krajiny, celé řady veřejných zájmů, ochrany památek, zemědělské půdy a podobně.

Funguje tam klasický NIMBY efekt (= *not in my backyard*, neboli „ať se to realizuje, ale ne na mém dvorku“), nicméně jsou to vytipované nejvhodnější lokality, které minimalizují další rizika z pohledu ochrany různých veřejných zájmů.

I tady se na nás obce obrací s dotazem na vyhodnocení dalších, často vyloženě lokálních aspektů, protože naše analýza byla zpracována na úrovni celé České republiky a nemohli jsme logicky dohlédnout do úrovně jednotlivých územních plánů obcí.

Jaký máš pocit z postoje veřejnosti k akceleračním zónám u nás?

Stala se tam velká chyba v tom, že se nepodařilo rozběhnout odpovídající komunikační strategii. Málokdo asi tehdy dokázal dohlédnout masivní nástup dezinformací. Záplava, která přišla, rozhodně nepomohla k lepší orientaci v problematice: od úplně extrémních názorů až po věcné připomínky, které bylo na místě diskutovat a probírat.

Je to určitě tak, že postoj v České republice v porovnání s okolními zeměmi (Německo, Rakousko) je určitě více negativní, jsme na tom podobně jako Slovensko nebo zčásti Maďarsko.

Když se člověk podívá na mapu větrných elektráren v Evropě, vidí, že všude je v provozu množství těchto zařízení v běžné krajině jako u nás. U nás je těch lokalit velmi málo, takže tady chybí i ta běžná zkušenost obcí nebo běžných obyvatel, které by ukázaly, že řada negativních postojů není založena na pravdě.

Vzniklo jakési informační vakuum, které vyplnila spousta polopravd nebo vysloveně nepravdivých informací, které někdy hraničily až s cílenou dezinformační kampaní.

Jak vypadá tvůj běžný pracovní den?

Běžný pracovní den v podstatě nedokážu popsat, protože každý den je jiný. A to je ta pestrost, která mě na tom i baví. Typický pracovní den, kdy jsem celý den ve VÚKu, většinou ráno začíná úředničinou, pak se snažím potkávat s kolegy, se kterými řešíme postup řešení jednotlivých projektů.

Velkou část dne zabírají různé osobní nebo online schůzky, vyřizování mailů k faktické práci typu psaní analýz a podobně se pak dostávám až později odpoledne nebo v podvečer.

Víc a víc času člověk ale tráví mimo VÚK na formálních schůzkách k různým projektům nebo představování výstupů zadavatelům či partnerům projektů, ať už jsou to ministerstva, různé ústavy či univerzity.

Někdy se podaří vyšetřit nějaký čas na terénní monitoring, sběr dat, často spojené se schůzkami u partnerů mimo Prahu či velká města, jako jsou např. národní parky. Do toho pendluji mezi Průhonicemi a Prahou, kde na PřF UK učím témata související s krajinou ekologií a snažím se rekrutovat nové zájemce o tento obor.

Tvůj tým je pestrý a je v něm zastoupena celá řada žen. Slyšela jsem, že jsi feministka, co je na tom pravdy?

To by asi měli posoudit jiní, ale snažím se překonávat takové ty známé neduhy, jako je *gender pay gap* a ztížené podmínky pro odborný růst...

Vnímám celkem intenzivně, že ženy to mají násobně těžší než my muži, a i tím, že to vidím doma, se snažím nastavit podmínky tak, aby různé fáze profesního života pro kolegyně – ať už odchod na mateřskou, rodičovskou a potom ten návrat – byly co možná nejprívětivější.

Zároveň se snažíme, aby nám ženy z týmu úplně nevypadly, a udržujeme nějaký kontakt a spolupráci, která pak usnadní i odborný návrat. Máme vícero kolegyň, které byly i na několika mateřských nebo rodičovských, a věřím, že tento přístup ocenily.

Nám se to pak násobně vrací jako velký benefit v tom, že nevypadnou z chodu týmu a jakmile se jim uvolní ruce, dokáží produkovat perfektní výstupy, vést projekty a podobně.

Co je na vedení týmu největší výzva?

Asi manažerské dovednosti... Málokdo z nás vedoucích je rozený manažer, jsme typicky odborníci ve svém oboru – tam jsme snad schopní tematicky vést a rozvíjet tým. Ovšem klasický management, resp. nějaké zásady řízení jsme asi nikdo nestudovali – já to řeším tak nějak intuitivně, takže moje vedení podle toho taky vypadá.

Asi největší každodenní výzva pro mě je sladění všech úkolů a potřeb v omezeném čase – řešení řady formálních, administrativních kroků a zároveň být dosažitelný a nápomocný pro členy týmu. Když spoustu času strávím na různých schůzkách, je to často neřešitelný rébus.

Jaké největší výzvy čekají českou krajinu v příštích 20 letech?

V souvislosti se změnou klimatu se celá krajina úplně zásadně promění. To, co si možná ale nedokážeme představit, je nutná adaptace celé společnosti na problémy, které si zatím nechceme připouštět.

Ať už se to bude týkat rozsáhlých změn hospodaření v zemědělské krajině, lesního hospodaření, ale i života ve městech – budeme zkrátka muset zásadně změnit nejen náš přístup k využívání základních zdrojů (od vody přes potraviny či suroviny až po energii), ale i běžný životní styl.

Například to, že v některých částech roku nebude možné jezdit na rekreaci do míst, kam jsme byli zvyklí jezdit odpočívat. V jiných oblastech naopak budeme čekat návaly lidí, protože lidé budou prchat před horkem do chladných hor, zatímco v přehradách se třeba nebude dát koupat...

Tato mentální změna, kterou bude muset společnost vykonat, je podle mě největší výzvou, kterou ne ani tak krajina, ale spíše lidé, kteří ji užívají, budou muset prodělat.

My máme většinou představu, že bude jednoduše větší sucho, větší teplo, možná občas nějaká povodeň. Tak si řekneme: zasázíme více stromů, postavíme pár přehrad a pojedeme na dovolenou do Krkonoš místo Pálavy. Ale ta proměna bude mnohem hlubší v našem každodenním životě a zároveň i krajina se promění víc, než si dovedeme v tuto chvíli představit.

Současná představa odpovídá naší dosavadní zkušenosti, ke které si dokážeme přidat trochu víc sucha, víc tepla. Ale extrémy, které budou nastávat, budou na společnost dopadat velmi nerovnoměrně napříč sociálními vrstvami – objeví se nemalá část společnosti, kterou budou dopady změny klimatu doslova existenčně ohrožovat.

Například některá sídla budou ve stávající podobě jen obtížně obyvatelná nebo s velkými energetickými výdaji na klimatizaci či s bazénem na dvorku – to si bude moci dovolit jen část obyvatel, jiní tam budou hromadně kolabovat.

Zároveň nemusí fungovat některá opatření, která se teď snažíme uplatňovat – bude nám třeba usychat celá řada dřevin jak ve městech, tak ve volné krajině, budou hořet lesy v místech, kde by nás to dnes ani nenapadlo. Promění se spousta věcí, které teď nevidíme.

Ve vnímání výzev pro krajinu a společnost v příštích desetiletích vidím výrazný generační rozdíl. Starší kolegové pracují se zkušeností toho, jak krajinu vnímali a zažili během svého života. Mladší generace ale už skutečně vidí reálná rizika, která s sebou klimatická změna přináší, a vnímají i zdánlivé detaily proměn běžného života – že už třeba nebudou mít v Čechách kde naučit děti lyžovat, protože nebude kde.

Nedávno jsem mluvil se studenty zemědělství, ti zmiňovali úplně nové plodiny, hospodářské postupy – přinášejí si nový, minulostí nezatížený pohled na budoucí podobu světa. Mladší generace studentů už potřebu rychlých adaptačních a mitigačních opatření vnímá jako nevyhnutelný základ a jsou frustrovaní, že většinová společnost dosud nevěnuje těmto tématům dostatečnou pozornost.

S generační obměnou se to ale bude dost zásadně proměňovat – a v tom vidím naději, že to celé nedopadne úplně špatně.